

מלחמת שכנוע

ברבים מהעימותים שניהלה ארצות הברית נגד כוחות לא סדירים הפעיל הצבא האמריקני לוחמה פסיכולוגית. אף שהישגיה של הלוחמה הזאת אינם חד־משמעיים, איש אינו מתכוון לוותר עליה

מבוא

במלחמת וייטנאם הופעלה מערכת הלוחמה הפסיכולוגית האינטנסיבית והמסיבית ביותר בהיסטוריה הצבאית. יותר מ־50 מיליארד עלוני תעמולה מסוגים שונים הוטלו בדרום־ווייטנאם, בצפון־ווייטנאם, לאורך נתיב הו צ'י מין וכן בלאוס ובקמבודיה - 1,500 עלונים לאדם¹. מנגד גם הקומוניסטים הפעילו מערכת לוחמה פסיכולוגית אינטנסיבית, בעיקר כדי לסתור את התעמולה האמריקנית. המאמר הזה מתמקד במערכה הפסיכולוגית שהפעילה

ארה"ב במהלך המלחמה.

במאמר לא נבחנה השאלה האם הלוחמה הפסיכולוגית הייתה יעילה בעימות זה או אחר. הלוחמה הפסיכולוגית אינה פועלת לבדה אלא במסגרת קשת רחבה של אמצעים, ובהם מבצעים צבאיים ופעולות אזרחיות (Civic Actions) לשיפור רמת חייה של האוכלוסייה המקומית. קשה מאוד להעריך את השפעתה של הלוחמה הפסיכולוגית שכן השפעתה המיידית אינה ניתנת לבדיקה כמותית. לפני מלחמת וייטנאם נבדקה

יעילות העלונים לפי תכיפות ההוראות של הממשלה ושל הפיקוד העליון בנוגע לאיסור לאסוף ולקרוא עלוני תעמולה. במהלך מלחמת וייטנאם ולאחריה הונהגה טכניקת בדיקה אחרת: עריכת ראיונות לשבויי מלחמה ולעריקים. במקרה של עימות ארוך ניתן היה לשפר את אופיה של המלחמה הפסיכולוגית בעקבות אותם תחקורים של שבויים ושל עריקים.

הדיון על עלוני התעמולה מתמקד במסרים שרצו (ורוצים) האמריקנים להעביר. דגש מושם על המלחמה הפסיכולוגית האינטנסיבית שהופעלה בווייטנאם ושהייתה המסיבית ביותר בתולדות המלחמות. אך ראשית יש לבדוק את הרקע התיאורטי שהנחה את מי שעיצבו את הלוחמה הפסיכולוגית האמריקנית בווייטנאם.

מסוק אמריקני מטיל עלוני תעמולה באפגניסטן | יותר מ־50 מיליארד עלוני תעמולה מסוגים שונים הוטלו בדרום־ווייטנאם, בצפון־ווייטנאם, לאורך נתיב הו צ'י מין וכן בלאוס ובקמבודיה - 1,500 עלונים לאדם

ד"ר טל טובי
המחלקה להיסטוריה כללית,
אוניברסיטת בר אילן

הלקח העיקרי ממלחמת העולם השנייה היה כי מטרתה של המלחמה הפסיכולוגית היא לחזק מגמות קיימות ולא לנסות ולשנות את עמדתן של קבוצות המטרה

צבא גרמניה ובמוטיוווציה של חייליו להמשיך להילחם גם שהמצב בחזית כבר היה אבוד. טענתם הייתה שהחיילים הגרמנים היו נאמנים לקבוצה החברתית שאליה השתייכו, קרי היחידה הצבאית שלהם עד לרמת החטיבה.⁴ רוח היחידה (Esprit de Corps) היא שתרמה תרומה קריטית לרוח הלחימה של החייל הגרמני. מהסיבות האלה - נטען במחקר - לא הייתה לתעמולה האידיאולוגית האנטי נאצית השפעה של ממש על החיילים הגרמנים.

למרות הבעייתיות הרבה של המחקר הזה הרי מאז פרסומו ב-1948 נודעה לו השפעה רבה על חוקרים מערביים שעסקו במוטיוווציה של הלוחם בקרב, ומסקנותיהם של שילס ויאנוביץ נחשבות לפרדיגמה.⁵ חשיבותו העיקרית של המחקר היא בכך שמעצבי התכנים של הלוחמה הפסיכולוגית הפנו את משאביהם כלפי הניסיון לשכנע את חייל האויב להיכנע או לערוק, והאמצעים לכך היו תיאור הקשיים של הלוחם, סכנת המוות המרחפת עליו, הגעגועים הביתה והמחסור באמצעי לחימה, בצידוד, במזון ובטיפול רפואי. התברר שתעמולה שמדגישה את הקשיים ומנגד מבטיחה את מילוי החסר היא היעילה ביותר.

מחקר חשוב אחר הוא של מרטין הרץ⁶ שהיה מפקד מחלקה של כותבי עלוני תעמולה ביחידת הלוחמה הפסיכולוגית של צבא ארה"ב במלחמת העולם השנייה. במהלך המלחמה הוא שימש חוקר שבויים והיה אחראי לעלוני התעמולה שהופצו בקרב שבויי המלחמה באיטליה. הנחת היסוד של הרץ שונה מזו של שילס ויאנוביץ אך מסקנתו דומה. הרץ טוען

לוחמה פסיכולוגית - הרקע התיאורטי

יחידות הלוחמה הפסיכולוגית האמריקניות שפועלות כיום באפגניסטן יכולות להישען על הניסיון הרב שנצבר החל ממלחמת העולם השנייה.² הניסיון ממלחמת העולם השנייה בא לידי ביטוי כבר במלחמת קוריאה ובצורה מובהקת ואינטנסיבית במהלך מלחמת וייטנאם.

הלקח העיקרי ממלחמת העולם השנייה היה כי מטרתה של המלחמה הפסיכולוגית היא לחזק מגמות קיימות ולא לנסות ולשנות את עמדתן של קבוצות המטרה. לפיכך תעמולה אידיאולוגית-פוליטית אינה יעילה, ויש להתמקד בתעמולה שפורטת על נימיו הבסיסיים ביותר של החייל: הצלה ממוות, מזון, מחסה, טיפול רפואי וחזרה לחיק המשפחה. אחד המחקרים החשובים ביותר הוא של צמד החוקרים אדוארד שילס ומוריס יאנוביץ.³ המחקר הזה התבסס על ראיונות שנערכו עם מאות שבויי מלחמה גרמנים. מסקנת החוקרים הייתה שהאידיאולוגיה הנאצית כלל לא מילאה תפקיד בלכידות של

מהי לוחמה פסיכולוגית?

או התנהגותם - במקרים רבים באמצעים רטוריים.² ישנן שלוש דרכי שכנוע: באמצעות פנייה אל ההיגיון, באמצעות פנייה אל הרגש ובאמצעות פנייה מדומה אל ההיגיון.¹⁰ בעימות בעצימות נמוכה נעשה שימוש רב בתעמולה שפונה אל הרגש וגם בפנייה מדומה אל ההיגיון. תנאי הכרחי להצלחתה של פעולת שכנוע הוא מובנות (Intelligibility): הנמען צריך להבין את האינפורמציה ואת משמעויות הלוואי (הקונוטציות) השונות במסר שמועבר, אחרת לא יוכל להשתכנע. לשם כך המוען ונמענו צריכים לחלוק אותן תפיסות ולהשתמש באופן דומה בסימנים הלשוניים הן מבחינת משמעויותיהם הייצוגיות והן מבחינת הקונוטציות הפוטנציאליות שלהם (בעיקר הרגשות שהסימנים יכולים לעורר). מאמצים השכנוע יהיו יעילים במיוחד במקרים שבהם המוען והנמען חולקים שפת אם אחת, קרי תרבות והיסטוריה משותפת. הבדלים מנטליים, פסיכולוגיים ואחרים בין הנמענים של אותה פעולת שכנוע יביאו לכך שהם יגיבו בדרכים שונות לאותם המסרים הלשוניים.¹¹

אחד האמצעים הפשוטים והיעילים ביותר בלוחמה הפסיכולוגית הוא עלוני התעמולה (Leaflets). המסר, המלווה ברוב המקרים גם בגרפיקה, הוא קצר, פשוט וניתן להבינו בקלות (לפחות לדעת מעצבי העלוני). לעלוני יש חשיבות מיוחדת באזורים בעולם השלישי שבהם קשה להגיע לאוכלוסייה משום שאין לה גישה לכלי תקשורת אלקטרוניים. המאמר הזה מתמקד בעיקר בעלוני התעמולה ובאפיון המסרים שמנסים להעביר באמצעותם.

המושג "לוחמה פסיכולוגית" כולל בתוכו כל פעילות פוליטית, צבאית, כלכלית ואידיאולוגית שנועדה להשיג מטרת שונות שאותן מגדירים מפעילי הלוחמה הזאת. הכלי המרכזי במבצעים פסיכולוגיים (Psychological Operations - PSYOP) הוא התעמולה. תעמולה היא כל מידע, רעיון ודוקטרינה המופנים לקבוצת המטרה כדי להשפיע על התנהגותה ולגרום לה לתמוך - באופן ישיר או עקיף - במנהלי הלוחמה הפסיכולוגית.⁷

מילת המפתח בלוחמה פסיכולוגית היא שכנוע. המאמץ של מנהלי הלוחמה הפסיכולוגית הוא לשכנע את האוכלוסייה המקומית לתמוך בממשלה ובאלה העוזרים לה מבחוץ ולראות באלה הנלחמים נגדה את האויב של האוכלוסייה המקומית. במקרה של מלחמת גרילה או של מבצעים נגד טרור המאמץ הוא לשכנע את האוכלוסייה המקומית - באמצעות הלוחמה הפסיכולוגית - להעביר מידע מודיעיני נגד לוחמי הגרילה ואף להפסיק ולתמוך, באופן ישיר או עקיף, בתנועות הגרילה או בארגוני הטרור. מטרה נוספת היא לשכנע את האויב כי מלחמתו היא חסרת סיכוי ולנסות ולשכנע את לוחמי האויב לערוק או להפסיק את המלחמה.

משימה נוספת של מנהלי הלוחמה הפסיכולוגית היא להגיב על תעמולת האויב ולסתור אותה.⁸ המטרות האלה של הלוחמה פסיכולוגית אינן מאפיינות רק את הלחימה בעצימות נמוכה אלא גם את הלחימה בעצימות גבוהה. עיקרו של השכנוע אינו העברת מידע לנמענים, אלא שינוי תפיסותיהם

(MACV)¹⁵ במערכה הפסיכולוגית השתתפה גם סוכנות המידע האמריקנית (US Information Agency ובקיצור: USIA), שסיפקה עלונים, שלטי חוצות, שידורי רדיו וספרי קומיקס בעלי מסר תעמולתי. הקו המשותף לכל הפרסומים התעמולתיים הנ"ל היה אחד: על הווייטקונג ועל היחידות של צבא צפון-ווייטנאם להפסיק להילחם - אחרת גורלם יהיה רע ומר.

את העקרונות שהתנו מעצבי תוכניות הלוחמה הפסיכולוגית ניתן למצוא בדו"ח שפירסמה בסוף פברואר 1970 מחלקת המבצעים הפסיכולוגיים של דיוויזיית הפרשים הראשונה (1st Cavalry Division [Airmobile])¹⁶. הדו"ח מסכם את הפעילות בתחום המלחמה הפסיכולוגית מנובמבר 1965 ועד דצמבר 1969.¹⁷ הדיוויזיה הוצבה בווייטנאם בספטמבר 1965, ואחרוני חייליה עזבו במהלך 1972, כך שניתן לומר כי הדו"ח מסכם את מכלול הפעילויות בתחום התעמולה והמלחמה הפסיכולוגית של הדיוויזיה במהלך כל שהותה בווייטנאם.

במהלך שירותה של הדיוויזיה בווייטנאם הפכה המחלקה הלוחמה פסיכולוגית לחלק בלתי נפרד מהכוחות הלוחמים. המפקדים השתמשו בלוחמה הפסיכולוגית כבעוד נשק במאגר אמצעי הלחימה שעמדו לרשותם. הלוחמה הפסיכולוגית פעלה בשני מישורים: הראשון, במסגרת תוכניות השכנת השלום; והשני, במסגרת הפעילות נגד הווייטקונג. המטרה הייתה לשכנע קבוצות לוחמות להיכנע ללא קרב.¹⁸ אלה היו המטרות העיקריות שהוצבו למחלקות הלוחמה הפסיכולוגית: לפגוע במורל האויב, לשפר את יכולת הלחימה של הכוחות היחידותיים, להגביר ולעודד עריקות, להונות את האויב. מטרות הלוחמה הפסיכולוגית בתוכניות השכנת השלום היו ליצור ולחזק איחוד לאומי, למסור מידע לאוכלוסייה המקומית על תוכניות עתידיות ועל מצב המלחמה, ליצור בקרב האוכלוסייה המקומית דימוי חיובי לשלטון ומנגד לנגח את השיטה הקומוניסטית. בדו"ח כמובן לא נאמר אילו ידיעות יש למסור לציבור. יש לשער במידה רבה של ודאות שהצלחות האויב לא נמסרו דרך המקורות הרשמיים.

במאמר התמקדתי בלוחמה הפסיכולוגית בדרום-ווייטנאם, שכן הלחימה שם הייתה באופן מובהק נגד מרדנות. להשלמת הסקירה

לוחם וייטקונג בווייטנאם | המטרה המרכזית של המערכה הפסיכולוגית בווייטנאם הייתה לשכנע את הווייטקונג ואת היחידות של צבא צפון-ווייטנאם שפעלו בדרום להניח את נשקם ולהסגיר את עצמם ליחידות של צבא ארה"ב או ליחידות של צבא דרום-ווייטנאם

מענק כספי ועזרה במציאת עבודה. במדריך השדה של צבא ארה"ב מאוקטובר 1966 (US Army Field Manual 33-5) נכתב שביצוע פעולות בתחום המלחמה הפסיכולוגית משמש נשק מסייע בשדה הקרב (בדומה לסיוע ארטילרי או אווירי), ועל המפקדים להשתמש בנשק המסייע הזה כדי למלא את משימותיהם.¹⁴

את המלחמה הפסיכולוגית בווייטנאם החלו לנהל באוקטובר 1965 גופים מקבוצת המבצעים הפסיכולוגיים מס' 7 (US 7th Psychological Operations Group ובקיצור: POG) שבסיסה היה באוקינאווה. יחידות הלוחמה הפסיכולוגית סיפקו את הציוד הדרוש לביצוע מסע תעמולה אנטי קומוניסטי: רמקולים, מקלטי רדיו ועלונים. כמו כן ערכה היחידה - בשיתוף עם מכוני מחקר אזרחיים - כמה מחקרים כדי למצוא את נקודות התורפה של הקומוניסטים כדי שניתן יהיה לרכז את מאמצי התעמולה נגד נקודות החולשה האלה. עם העמקת המעורבות של ארה"ב בווייטנאם היה לכל אחד מארבעת האזורים הצבאיים גדוד לוחמה פסיכולוגית. המפקדה הראשית (4th POG) מוקמה בסייגון והייתה כפופה ישירות למפקדת כוחות הסיוע הצבאיים בווייטנאם (Military Advisory Group, Vietnam) ובקיצור:

שתקיפת האידיאלים הנאציים ומנגד ניסיון לשכנע בכונותה של "הדרך האמריקנית" לא היו יעילים כיוון שהאידיאולוגיה הנאצית הייתה מושרשת היטב בחייל הגרמני. לכן, טוען הרץ, על כותבי העלונים היה להתמקד בתיאור הקשיים הפיזיים והנפשיים של הלוחם, להדגיש שהוא ויחידתו לקראת תבוסה ולתאר את התנאים הטובים שבהם יזכו החיילים שייכנעו. המסקנות האלה היו המסגרת ללוחמה הפסיכולוגית בקוריאה ובווייטנאם.

אנשי מדעי ההתנהגות בארה"ב, שהיו ממעצבי תוכניות הלוחמה הפסיכולוגית, טענו כי לא ניתן לשכנע את כל האוכלוסייה וכי יש להפנות את העלונים לאלה שהכירו בעובדה שהניצחון אינו בר השגה וזאת כדי שישפיעו על חבריהם. המסקנה הזאת של האקדמיה מסבירה מדוע אין לתקוף את האידיאולוגיה של האויב.¹²

ניתן לטעון כי בהתפתחות התיאוריות והמעשים בתחום הלוחמה הפסיכולוגית בארה"ב יש שני קווי פרשת מים. הראשונה - לאחר מלחמת העולם השנייה, שבה עוצבה למעשה התיאוריה הבסיסית לניהול מלחמה פסיכולוגית. המלחמה הפסיכולוגית במלחמת קוריאה הושפעה ישירות מהתפיסות שעוצבו במלחמת העולם השנייה.¹³ יתר על כן, האנשים שניהלו את המלחמה הפסיכולוגית במלחמת העולם השנייה ניהלו גם את המערכה הפסיכולוגית בקוריאה. קו פרשת המים השני היה במהלך מלחמת וייטנאם. ההבדל בין מלחמת העולם השנייה, שהייתה מלחמה קונוונציונלית טוטלית, לבין מלחמת וייטנאם, שהייתה מלחמת גרילה מוגבלת (לפי התפיסה האמריקנית) חייב שינוי תפיסתי בעיצוב התכנים של הלוחמה הפסיכולוגית.

מערכת הלוחמה הפסיכולוגית בווייטנאם

המטרה המרכזית של המערכה הפסיכולוגית בווייטנאם הייתה לשכנע את הווייטקונג ואת היחידות של צבא צפון-ווייטנאם שפעלו בדרום להניח את נשקם ולהסגיר את עצמם ליחידות של צבא ארה"ב או ליחידות של צבא דרום-ווייטנאם. במילים אחרות: המטרה הייתה לשכנעם לערוק. התוכנית לעידוד העריקות, שכונתה Chieu Hoi, כללה הבטחת חנינה כללית לעריק, איחוד עם משפחתו ואף קבלת

1. יצירת דימוי חיובי לרפובליקה של וייטנאם (דרום-וייטנאם).
 2. הריסת התדמית של הווייטקונג.
 3. יצירת דימוי חיובי לארה"ב ולמדינות האחרות שנלחמו לצידה בווייטנאם.
 המאמץ ליצור דימוי חיובי לממשלת דרום וייטנאם נעשה באמצעות ציון מאמציה הכבירים לשפר את תנאי חייהם של הכפריים בתחומי הכלכלה, הבריאות, החינוך והרווחה. העלונים הציגו את סוכני הממשלה עובדים לצד הכפריים בשדות האורז ובבניית בתים וכן מעניקים לילדים טיפול רפואי וחינוך. בעלונים שהוטלו על האוכלוסייה המקומית הלא לוחמת גם הודגשה אכזריותם של אנשי הווייטקונג כלפי הכפריים. זו באה לידי ביטוי ברצח של מי שסירבו לשתף פעולה ובגבייה אלימה של מיסים.

העלונים גם שימשו לחיזוק ידיה של האוכלוסייה המקומית שהייתה ידידותית לממשלת דרום-וייטנאם ולשכנוע האוכלוסייה המתלבטת כדי לנסות להעבירה לצד ממשלת הדרום. בעלונים רבים אחרים ניסו האמריקנים לשפר את הדימוי של כוחות הממשלה - הצבאיים והצבאיים למחצה - שפעלו באזורים הכפריים. העלונים ניסו להראות שהכוחות האלה הם ידידותיים ושמטרתם היא לעזור לאוכלוסייה המקומית ולהגן עליה מפני אימת הווייטקונג.

יצירת דימוי שלילי לווייטקונג הייתה משימה קשה למעצבי ה"פ" האמריקנים. הטענות המרכזיות של התועמלנים הקומוניסטים היו שארה"ב היא מדינה אימפריאליסטית, שלמעשה החליפה את הקולוניאליזם הצרפתי, ושממשלת דרום-וייטנאם היא ממשלת בובות של האמריקנים.²⁵ המפלגה הקומוניסטית זכתה להערכה רבה בעקבות סילוק הצרפתים, ובהו צי' מין ראו קודם כול פטרויט וייטנאמי ורק לאחר מכן קומוניסט. לפיכך התמקדו העלונים בתיאור מצבם העתידי של האיכרים אם ישתלט הקומוניזם גם על הדרום. העלונים הציגו את פעולות הטרור של הווייטקונג נגד האוכלוסייה הכפרית התמימה ואת האימה שהטילו הקומוניסטים על הכפריים. הדרכים להילחם בווייטקונג, לפי העלונים, הן לשתף פעולה עם הרשויות האזרחיות של ממשלת דרום-וייטנאם, להסגיר את לוחמי הווייטקונג ואת כלי נשקם וכן לנסות לשכנע בני משפחה,

לנצח ואת המסקנה המתבקשת: על לוחמי הווייטקונג לנטוש את דרך הקומוניזם ולהסגיר את עצמם לכוחות של ממשלת דרום-וייטנאם.²¹

תוכנית Chieu Hoi הוצגה בעלונים בהרחבה. העלונים תיארו את הטיפול הרפואי ואת אספקת המזון שיקבלו העריקים, והודגש בהם שהם ייהנו מהסבה מקצועית שתעזור להם למצוא תעסוקה שתוביל אותם לחיי רווחה. בעלונים כאלה הובאו תמונות של עריקים מחייכים ואוכלים או תמונות של עריקים הזוכים לטיפול רפואי מתקדם (תמונות של רופאים ושל חדרי ניתוח - שלא היו מצויים כלל במחנות הווייטקונג בשדות הקרב). כמו כן הובאו תיאורים, מלווים בתמונות, של עריקים עובדים, וצוין איזו הסבה מקצועית הם עשו וכמה הם משתכרים.

עלונים שמטרתם הייתה לתמוך בתוכנית Chieu Hoi הציגו את סכום הכסף שיקבלו העריקים בתמורה למסירת כלי נשק מסוגים שונים. ככל שכלי הנשק היה כבד יותר (מרגמות, מטולי רקטות או מקלעים כבדים) כך גם גובה הסכום היה גבוה יותר. השכר בעבור שעת עבודה היה באותה העת כ־20 פיאסטרס. תמורת אקדח הוצעו 1,200 פיאסטרס, תמורת רובה - 3,000 פיאסטרס ותמורת מרגמות מסוגים שונים - 75-50 אלף פיאסטרס.²² כמו כן הובטח פרס כספי לכל אדם שישגיר את מקומו של לוחם גרילה או של מדריך פוליטי. לדעת קורסון, הבטחת הפרסים הכספיים נעשתה גם כדי לנסות לשפר את מצבם הכלכלי של האיכרים.²³ "עלוני הנוסטלגיה". העלונים האלה הציגו את הגעגועים ואת הדאגה של משפחות הלוחמים שנשארו מאחור ואת פחדם שיקיריהם לא יחזרו ואף לא יובאו לקבורה. כמו כן היו ב"עלוני הנוסטלגיה" תמונות של חיילים שחולמים על משפחותיהם שבעורף.

המלחמה הפסיכולוגית בקרב האוכלוסייה המקומית בדרום-וייטנאם

השימוש בעלונים (ובשיטות אחרות של לוחמה פסיכולוגית) בקרב האוכלוסייה המקומית נועדו לבנות רגשות לאומיים חזקים אנטי קומוניסטיים וכן להסביר את הנוכחות האמריקנית המסיבית בדרום-וייטנאם. העלונים שהוטלו על ריכוזי אזרחים עסקו בשלושה תחומים מרכזיים:²⁴

על הלוחמה הפסיכולוגית בווייטנאם יש להזכיר שגם נגד צפון-וייטנאם הופעלה לוחמה פסיכולוגית, אך אופיה היה בעיקר פוליטי, והיא דמתה במאפייניה ללוחמה הפסיכולוגית שהופעלה נגד הגרמנים והיפנים במלחמת העולם השנייה.

המפקדים השתמשו בלוחמה הפסיכולוגית כבעוד נשק במאגר אמצעי הלחימה שעמדו לרשותם

המלחמה הפסיכולוגית נגד הווייטקונג

בדרום-וייטנאם כוונו עלוני התעמולה בעיקר ללוחמי הגרילה הקומוניסטים, והנימה בהם הייתה יותר אישית. המטרה הכללית הייתה לשכנע את הווייטקונג ואת חיילי צבא צפון-וייטנאם להיכנע בפני הכוחות של צבא ארה"ב ושל צבא דרום-וייטנאם. כדי להשיג את המטרה הזאת השתמשו מחברי העלונים בכמה נוסחאות.

הפחדה. עלוני הפחדה הראו את עוצמתה הצבאית של ארה"ב: טנקים, לוחמים מיומנים ומצוידים היטב ומפציצי B-52 מטילים עשרות פצצות.¹⁹ בדרך כלל לוו העלונים במסר: "יש שתי אפשרויות: הראשונה המשך הגיהנום שיוביל בהכרח למוות או כניעה [במסגרת Chieu Hoi] וחיים".²⁰ האיום במוות היה הקו המנחה ב"עלוני הפחדה". ברור לגמרי מדוע השתמשו בתמונות של מפציצי B-52: המפציצים האלה זרעו מוות והרס, ובגלל הגובה הרב שבו טסו הגיעו הפצצות בהפתעה. נוסף על כך המפציצים הפעילו טכניקה של "הפצצות מרבד" שמנעו במידה רבה את האפשרות למצוא מקומות מסתור.

"עלוני הפחדה" מסוג אחר הראו תמונות של חיילים - בדרך כלל של מפקדי יחידות מוכרים - לפני ואחרי מותם. בתמונות ה"אחרי" ראו בדרך כלל את גופתו המרוטטת של אותו אדם מוטלת בשדה בלי שהובאה לקבורה הולמת.

"עלוני הפחדה" אחרים תיארו את הקשיים לאורך נתיב הו צי' מין או כללו דיווחים על כך שחלקים מהנתיב חסומים, שהאספקה לא תגיע ליחידות הלוחמות בדרום וכי הגורל הצפוי ללוחמים הוא רעב ומחסור באמצעי מחיה וקיום בסיסיים.

מטרה נוספת של "עלוני הפחדה" הייתה להציג את חוסר יכולתו של הקומוניזם

סומליה

הכוח האמריקני שפעל בסומליה היה במשימה של שמירת שלום. הלוחמה הפסיכולוגית החלה בדצמבר 1992, עוד בטרם נחתו שם הכוחות האמריקניים במסגרת מבצע "החזרת תקווה" (Restore Hope). אלמנטים מה-4th SOG החלו לתכנן ולבצע את המלחמה הפסיכולוגית במסגרת כוח המשימה הבינלאומי (Unified Task Force ובקיצור: UNITAF) בראשות ארה"ב שנשלח לסומליה. כוח המשימה המאוחד של הלוחמה הפסיכולוגית (Joint PSYOP Task Force ובקיצור: JPOTS) סיפק מודיעין, הערכות מצב וניתוחים סוציו-אקונומיים ופוליטיים כדי ליצור את הלוחמה הפסיכולוגית המעשית.

במהלך המבצע הוכנו 37 עלונים שונים, ואלה הופצו ב-7 מיליון עותקים - בעיקר בעיר הבירה מוגדישו, בערים מרכזיות אחרות ובמחנות הפליטים ואף צורפו למנות הסעד של הארגונים הבינלאומיים. כמו כן נעשה שימוש ברדיו המקומי, ובמיוחד בעיתון הסומלי RAJO ("תקווה"). בעלוני התעמולה הודגש ש-UNITAF הוא ניטרלי במלחמת האזרחים וכי מטרתו העיקרית היא להביא רווחה להמוני העם הסובלים הן מהמלחמה והן מהבצורת. כמו כן צוין בעלוני התעמולה כי את הבעיות בסומליה יכולים לפתור רק הסומלים וכי UNITAF יכול לשמש בורר בסכסוך. כדי להראות שלא מדובר בהתערבות אימפריאליסטית מערבית (אירופאית או אמריקנית) צוינה העובדה שלמדינות אפריקה ולמדינות מוסלמיות יש ייצוג נכבד ב-UNITAF. באופן כללי ניתן לחלק את עלוני התעמולה שהוטלו בסומליה לשש קטגוריות.

1. **הגעת כוחות ארה"ב לסומליה.** העלונים האלה הוטלו כמה ימים לפני הגעת הכוחות האמריקניים. המסר בעלונים היה כי פניו של כוח המשימה לשלום וכי מטרתו לסייע לעם הסומלי. אך היה בו גם מסר תקיף: כוח המשימה לא יסבול כל הפרעה בחלוקת המזון או פגיעה בחייליו ויגיב בכוח על כל הפרעה או תקיפה.

2. **"עלוני שיירות".** בעלונים מהסוג הזה הוצגה שיירת משאיות אספקה המלווה על ידי כלי רכב חמושים. גם במקרה הזה היה המסר גם ידידותי וגם תקיף: שיירות האספקה הן למען המוני הרעבים בסומליה

הפסיכולוגית. הלוחמה הפסיכולוגית בכוחות המזוינים האמריקניים היא בתחום אחריותו של הצבא (ה-Army). מחלקת הלוחמה הפסיכולוגית (4th PSYOP Group [Airborne])²⁸ נמצאת באחריות פיקודית ומנהלית של הפיקוד לעניינים אזרחיים וללוחמה פסיכולוגית (Civil Affairs/PSYOP Command).

בשנות ה-80 וה-90 של המאה ה-20 ובראשית המאה ה-21 הייתה ארה"ב מעורבת בכמה עימותים וכן במשימות של שמירת שלום (Peacekeeping Operations). להלן סקירה של שלושה מקרי מבחן הממחישים את אופיה של המלחמה הפסיכולוגית בעימות בעצימות נמוכה לאחר מלחמת וייטנאם: הבלקנים, סומליה ואפגניסטן. באופן כללי ניתן לומר שאין הבדל של ממש בין העלונים של מלחמת וייטנאם לבין העלונים שלאחריה. המתכונת נשארה קבועה, רק הדמויות והשפות השתנו. כך, למשל, באחד העלונים המפורסמים ביותר של מלחמת וייטנאם ניתן לראות את המפציץ הענקי B-52 מטיל את פצצותיו. באותו עלון השתמשו גם במלחמת המפרץ, ורק השפה השתנתה.²⁹

עקרונות הלוחמה הפסיכולוגית בעימות בעצימות נמוכה לא השתנו באופן מהותי לאחר מלחמת וייטנאם

לפי התפיסה האמריקנית (והמערב אירופאית) יש להילחם באופן כזה שיביא למינימום אבדות בקרב כוחותיהם, בקרב האוכלוסייה האזרחית של אזור העימות ואף, במידת האפשר, בקרב חיילי האויב. בגלל הגישה הזאת נותנים האמריקנים והמערב אירופאים משקל רב לנשק מונחה מדויק וללוחמה פסיכולוגית.

הסיבה: שימוש מסיבי ונכון בלוחמה פסיכולוגית יכול לגרום לאויב להיכנע ללא קרב. בכמה מקרים החל העימות ב"הפצצה" פסיכולוגית, כלומר המערכה הפסיכולוגית החלה עוד בטרם הגיעו כוחות הצבא. בפנמה ב-1989 (מבצע "עניין צודק" - Just Cause) השליכו האמריקנים עלוני תעמולה שבהם נאמר כי כל מי שימסור כלי נשק יקבל סכום כסף לפי תעריף מסוים: 25 דולר בעבור רימון יד, 100 דולר בעבור אקדח ו-150 דולר בעבור רובה סער ובעבור מוקש.³⁰

קרובים וידידים הנלחמים בשורות הווייטקונג להסגיר את עצמם לכוחות הממשלה במסגרת תוכנית Chieu Hoi.

במסגרת הניסיון לנגח את התעמולה הקומוניסטית הציגו העלונים את "תפקידה האמיתי" של ארה"ב בווייטנאם. המטרה העיקרית הייתה להראות למקומיים שארה"ב אינה מעצמה קולוניאליסטית כמו צרפת, אלא תפקידה הוא להביא ביטחון ורווחה לתושבי דרום-וייטנאם ולמנוע מהם את גורל אחיהם בצפון. העלונים תיארו את הטיפול הרפואי שסיפקו כוחות הצבא האמריקניים וכן את השירותים האזרחיים האחרים שהם העניקו לאוכלוסייה. בעלונים דומים השתמשו גם יחידות המלחמה הפסיכולוגית של המדינות האחרות שכוחותיהן הצבאיים נמצאו בווייטנאם. הרעיון שלפיו ארה"ב נמצאת במקום כדי לעזור לעם לעזור לעצמו הודגש גם בתוכני הלוחמה הפסיכולוגית לאחר וייטנאם, ובמיוחד בסומליה ובאפגניסטן.

עלוני התעמולה שהופנו לכוחות הלוחמים היו מבוססים על היכרות קרובה עם המסורת הווייטנאמית. כאלה היו, למשל, העלונים שהראו גופות מרוטשות שננטשו בשדה הקרב ולא הובאו לקבורה הולמת. על פי המסורת הווייטנאמית, נשמה תועה של גופה שלא נקברה נוהגת לתקוף את בני המשפחה, ובמיוחד את הילדים.²⁶ דוגמה נוספת לכך היא "עלוני הנוסטלגיה". עולה מהם שמעצבי הלוחמה הפסיכולוגית בווייטנאם הכירו בחשיבותם של קשרי המשפחה הגרעינית בתרבות הווייטנאמית. ארה"ב הפיצה אפוא תכנים תעמולתיים שהיו קרובים לתרבות ולמסורת הווייטנאמיות כדי להשיג את מרב ההשפעה, וזו למעשה מהות הלוחמה הפסיכולוגית.

המלחמה הפסיכולוגית לאחר וייטנאם

לאחר מלחמת וייטנאם החלה רפורמה כללית בצבא ארה"ב, אך עקרונות הלוחמה הפסיכולוגית בעימות בעצימות נמוכה לא השתנו באופן מהותי. הוויכוח העיקרי היה היכן למקם את היחידות העוסקות בלוחמה הזאת, כלומר באיזו מסגרת צבאית.²⁷ לבסוף הוחלט שפיקוד הכוחות המיוחדים - U.S. Special Operations Command (ובקיצור: USSOCOM) יהיה אחראי ליחידות הלוחמה

גירוש האוכלוסייה האלבנית בקוסובו, מרס 1999 | נראה שבעימות בקוסובו נכשלה המלחמה הפסיכולוגית: תושבי סרביה לא פעלו נגד הנהגתם, והמערכה הסתיימה רק לאחר שנאט"ו איימה להסלים את הלחימה ולהכניס גם כוחות יבשה

- ולרווחת העם הסומלי, ויופעל כוח כדי להגן על השיירות. העלונים האלה הופצו לאחר ששיירות אספקה של ארגוני סעד שונים הותקפו, והמזון שהיה עליהן נשדד. יש לזכור שבסומליה התנהלה מלחמת אזרחים קשה, והקבוצות הלוחמות נזקקו למזון בעבור לוחמיהן. כמו כן הן רצו לגייס תמיכה עממית באמצעות חלוקת מזון.³¹
3. **הגבלת השימוש באמצעי לחימה.** מלחמת האזרחים בסומליה הביאה להימצאות כמויות עצומות של אמצעי לחימה ברחובות הערים וברחבי המדינה. בעלונים נמסר שפיקוד UNITAF אוסר להחזיק ולהשתמש בכלי נשק בינוניים וכבדים כמו מקלעים, מרגמות, מטולי נ"ט וכן כלי רכב שעליהם מותקנים כלי נשק שונים. העלונים הזהירו כי כל מי שנושא נשק אסור ייאסר מיד. בעלונים מהסוג הזה ישנה חזרה על המסר התקיף שלפיו כוחות שמירת השלום לא יסבלו שום התקפה עליהם. באמצעות העלונים האלה ניסו להשיג שתי מטרות: הראשונה, לנסות לפרק את הכנופיות ולקדם בכך השכנת שלום בסומליה; השנייה, למנוע פגיעה בחיילי הכוח הבינלאומי. בעלונים האלה נשלחו אולטימטומים לכנופיות הלוחמות: אם הן לא יתפרקו מנשקן באזורים שקבע UNITAF (בדרך כלל אזורים שאליהם רצו לחזור הפליטים) עד תאריך מסוים, אז כוחות המשימה יפעילו את עוצמתם הצבאית.
4. **אזהרה מפני מוקשים.** המלחמה הארוכה בסומליה (כמו גם במקומות אחרים בעולם, ובמיוחד באפגניסטן) הותירה מאות אלפי מוקשים שהוטמנו ללא סימון מזהיר. ברחבי סומליה חולקו עלונים שתיארו את המוקשים הנפוצים ביותר, כיצד לצאת משדה מוקשים וכיצד לטפל בפצועים. בחלק ניכר מהעלונים התבקשה האוכלוסייה המקומית לדווח על הימצאות מוקשים, וצוותים מיוחדים נשלחו לטפל בהם. תושבי סומליה ידעו שברחבי המדינה פזורים מאות אלפי מוקשים, והעלונים לא חידשו דבר בסוגיה הזאת. לפיכך מטרות העלונים הייתה להראות ש-UNITAF דואג לשלום האוכלוסייה ומתכוון לסייע לה לטפל בבעיה החמורה הזאת.
5. **תיאור הפעילות של מרכזי הסעד.** ברחבי

יחידות שעסקו בשיקום פיזי של המדינה: פינוי הריסות, סלילת כבישים, ניקוי נהרות וכד'. הסומלים נקראו לעזור לכוחות האלה. גם העלונים האלה העבירו את המסר שלפיו מטרת הכוחות הבינלאומיים היא לשקם את סומליה בעזרת הסומלים.

קוסובו

במהלך מבצע "כוח מאוחד" (Allied Force) - המערכה של נאט"ו נגד יוגוסלביה - הופצו עלוני הפחדה שבהם הוצגו מסוקי קרב ומטוסי הפצצה של נאט"ו. עלוני התעמולה גם העלו על נס את חשיבות הדמוקרטיה ואת יתרונותיה והדגישו את אחריות הממשלה כלפי אזרחיה. בחלק מעלוני התעמולה הובאו ציטוטים מהוגי דעות שונים כמו תומס ג'פרסון וג'ון לוק.³² לתעמולת-הנגד של נאט"ו היו שני תפקידים מרכזיים: להצביע על השקרים של השלטון המרכזי ולפגוע בלגיטימציה שלו ולשכנע את התושבים שיוכלו לחיות טוב יותר אם יחליטו לקחת את גורלם בידיהם ויפילו את השלטון הקיים בעזרת כוחות נאט"ו. כדי להביא לדה לגיטימציה של השלטון הדגישו התעמולה של נאט"ו שמנהיגי המדינה ומפקדי הצבא הם פושעי מלחמה שעשו פשעים נגד האנושות. רעיון נוסף שהדגישו התעמולה של נאט"ו היה שאין כוונה לשלול מיוגוסלביה את עצמאותה.

סומליה פעלו מרכזי סעד בין-לאומיים שסיפקו מזון, טיפול רפואי ומחסה להמוני הפליטים הסומלים. המרכזים האלה היו נתונים להתקפות חוזרות ושובות של המיליציות השונות. למעשה, התערבות ארה"ב בקונפליקט בסומליה נבעה מכישלון האו"ם והארגונים ההומניטריים לספק בבטחה מזון למאות אלפי הפליטים. ב-1992 מתו מרעב כחצי מיליון סומלים, ורבים אחרים היו בסכנת מוות מרעב. משימתו העיקרית של UNITAF הייתה לספק הגנה למרכזי הסעד. כדי לשמור על המרכזים האלה קיבל צבא ארה"ב מנדט מהאו"ם להשתמש בכל האמצעים הנחוצים, כולל שימוש בכוח. לעלוני התעמולה היו שני תפקידים: להרתיע את הכנופיות הלוחמות מפני פגיעה במרכזים לחלוקת המזון ולהראות לסומלים שהמטרה האמיתית של כוחות הצבא הזרים היא להציל אותם מרעב. בקבוצה הזאת של העלונים הוסבר להמוני הפליטים כי במחנות הסעד הם יקבלו עזרה עד שיוכלו לשוב לבתיהם, והם נקראו לקחת את גורלם בידיהם - בעזרת כוחות המשימה והארגונים הבינלאומיים.

6. **עלונים שמתארים פעילות בתחום האזרחי.** חלק מכוח המשימה הבינלאומי כלל גם

הטוב ביותר של האדם". בערבית יש קללות רבות וקשות שהמילה כלב מצויה בהן - בניגוד לשפות האירופאיות שבהן אין קללות מהסוג הזה. נראה שמקור היחס הזה לכלבים נובע מתפוצתה הנרחבת של מחלת הכלבת במזרח התיכון. בכל מקרה, המסר של העלונים האלה הוא ברור: שלטון הטליבאן והעומד בראשו, מולה מוחמד עומר, הם טמאים, ויש לסלקם מהמדינה.

באפגניסטן הופצו גם עלונים שבהם הובטח סכום עתק (25 מיליון דולר) למי שיספק מידע שבעקבותיו ייתפס בן לאדן.³⁶ עלונים מהסוג הזה לא הושלכו בפנמה - שם ניסו כוחות ארה"ב ללכוד את נשיא פנמה, מנאל נוריאה - או על סרביה, שנשיאה סלובודן מילושביץ' היה מבוקש בגין אחריותו לפשעי מלחמה. למרדף אחר בן לאדן הוקדשו עלונים רבים, וזה היה חידוש בהשוואה למערכות קודמות של לוחמה פסיכולוגית.

על אפגניסטן הוטלו בעיקר עלונים "מגבשים", אך גם עלונים טקטיים שנועדו להביא לכניעתם של לוחמי הטליבאן ואלקאעידה. בעלונים הובאו תמונות של אמצעי הלחימה השונים שעומדים לרשות צבא ארה"ב - אמצעים שלהם אין לטליבאן תשובה הולמת. בעלונים הטקטיים הודגש שללוחמים של הטליבאן ושל אלקאעידה אין כל סיכוי במלחמה וכי ידו הארוכה של צבא ארה"ב תשיג אותם, ועליהם להיכנע אם ברצונם להמשיך לחיות.

דין ומסקנות

במאמר נידונה הלוחמה הפסיכולוגית בעימות בעצימות נמוכה. כדי לבחון את הנושא הזה נסקרו כמה מקרי מבחן - הראשון והעיקרי שבהם הוא מלחמת וייטנאם. הניסיון שנצבר יחד עם הלוחמים שהופקו באותה המלחמה עיצבו למעשה את הלוחמה הפסיכולוגית בעימותים שלאחר מכן. שלושת מקרי המבחן שלאחר מלחמת וייטנאם שנידונו במאמר - סומליה, סרביה ואפגניסטן - הם דוגמאות שמייצגות היטב את הסוגים השונים של עימותים בעצימות נמוכה.

המטרה העיקרית של מפעילי הלוחמה הפסיכולוגית בעימות בעצימות נמוכה היא לשנות את גישתה הפוליטית של האוכלוסייה המקומית. באמצעות הלוחמה הפסיכולוגית רוצים המפעילים לגרום להתרחשותם של

השלום - בעזרתו של העם באותה המדינה. עם זאת ניתן למצוא גם עלונים טקטיים הפונים באופן ישיר לכוחות הנלחמים ודורשים מהם להניח את נשקם.

אפגניסטן

מטרתה של ארה"ב באפגניסטן הייתה לסלק את שלטון הטליבאן שבחטתו פועל ארגון אלקאעידה. בניגוד למלחמות אחרות שבהן הייתה ארה"ב מעורבת לאחר מלחמת העולם השנייה, המטרה באפגניסטן הוגדרה בבירור על ידי הדרג הפוליטי, ולא הייתה עמימות. כוונתה של ארה"ב באפגניסטן הייתה לבנות אומה אפגנית חדשה המבוססת על האידיאלים האמריקניים של דמוקרטיה ושל ליברליזם.

כדי להשיג את מטרתה השאפתנית היה על ארה"ב להראות לעם האפגני - כמו גם לעולם הערבי והמוסלמי - שמלחמתה היא רק נגד הטרור ולא נגד האסלאם.³⁵ כדי להשיג את היעד הזה נטען בתעמולה האמריקנית

המטרה העיקרית של מפעילי הלוחמה הפסיכולוגית בעימות בעצימות נמוכה היא לשנות את גישתה הפוליטית של האוכלוסייה המקומית

שמשטר הטליבאן אינו לגיטימי, שהוא הרס את המדינה ופגע בזכויות האדם. הלוחמה הפסיכולוגית תיארה את משטר הטרור של הטליבאן: הוצאות להורג פומביות, הרס ערים ופגיעה קשה במעמד האישה.

חלק ניכר מהעלונים הוקדש לאוסאמה בן לאדן. בעלונים נטען שכן לאדן ושכירי החרב הרצחניים שלו לא רוצים ביציבות פוליטית באפגניסטן וכי העם האפגני חייב לסלק את הגורמים הקיצוניים האלה מאדמתו. עוד נאמר בהם שמטרת ארה"ב היא לעזור לאפגניסטן באמצעות סילוק משטר הטליבאן והריסת התשתיות של אלקאעידה.

כפי שכבר הודגש, מלחמה פסיכולוגית יכולה להיות יעילה רק אם היא מחוברת לתרבות של קהל היעד. בעלונים שהוטלו על אפגניסטן צויר מנהיג הטליבאן, מולה מוחמד עומר, בדמות כלב. הדת המוסלמית אינה מתירה להחזיק כלבים במשק הבית ואף קובעת שיש להתרחץ שבע פעמים אם כלב נגע באדם. זאת בניגוד לתרבות המערבית שבה מוגדר הכלב "ידידו

נראה שבעימות הזה נכשלה המלחמה הפסיכולוגית: תושבי סרביה לא פעלו נגד הנהגתם, והמערכה הסתיימה רק לאחר שנאט"ו איימה להסלים את הלחימה ולהכניס גם כוחות יבשה. ההסבר לכישלון נעוץ בעובדה שהמלחמה הפסיכולוגית החלה שלושה ימים לאחר שהחלו ההפצות המסיביות, וקשה היה לשכנע את תושבי סרביה לפני נאט"ו לשלום.

לאחר המבצע הצבאי הוצבו כוחות שמירת שלום בקוסובו. מטרתם העיקרית הייתה למנוע התפרצות מחודשת של האלימות. כדי להשיג את המטרה הזאת נעשה שימוש רב בלוחמה פסיכולוגית. את עלוני התעמולה המושלכים ממטוסים החליפו עלונים שחילקו חיילי נאט"ו במחסומי הדרכים ובנקודות הביקורת. לפי הפיקוד האמריקני, זוהי דוגמה לתקשורת ישירה בין החיילים לבין האוכלוסייה המקומית, ומדובר בדרך יעילה להפצת מסרים.³³

מובן שכיום - בעקבות התרחבות השימוש באינטרנט ובטלפונים הסלולריים - יש כבר הרבה יותר דרכים להפצה ישירה של תעמולה. כך, למשל, דווח שברשות ארה"ב מצויים מטוסי C-130E (הרקולס) שמכונים "קומנדו סולו". המטוסים האלה יכולים לשדר אותות רדיו וטלוויזיה כמעט בכל תדר ועוצמה ובכך "לעלות" על האותות המקומיים ולשדר את התכנים הנדרשים.³⁴ כמו כן בוחנת ארה"ב את האפשרות להעביר הודעות למכשירי טלפון סלולריים במדינות אויב.

משימתו העיקרית של כוח שמירת שלום הוא להביא יציבות לאזור מוכה קרבות - בדרך כלל אזורים שבהם מתחוללת מלחמת אזרחים. כוח שמירת שלום אינו אמור להתערב במלחמה אלא לנסות להפסיק אותה. לאחר שכוחות נאט"ו הביאו לנסיגת הסרבים מקוסובו (ובכך שמו קץ לגירוש ההמוני של האוכלוסייה האלבנית) הוצבו במקום כוחות שמירת שלום. הלוחמה הפסיכולוגית התמקדה באותו השלב בכך שמטרת הכוחות הבין-לאומיים היא לשקם את המדינה, אך באותה הנשימה גם הועבר מסר אזהרה שכל ניסיון להפר את היציבות השבירה יביא לתגובה צבאית.

במשימות שמירת שלום נראה כי רובם המכריע של העלונים שייך לקטגוריית העלונים "המגבשים". כלומר המשימה העיקרית היא שיקום המדינה - שאליה נשלח כוח שמירת

11. **מוציאות** ירושלים, 1983, עמ' 223: Spring, p. 96. רפאל ניר, **סימניקה של העברית החדשה**, תל-אביב, 1978, עמ' 135.
12. Hans Speier, "Psychological Warfare Reconsidered", in: Daniel Lerner and Harold Lasswell (eds.), **The Policy Sciences**, Stanford, 1951, p. 259
13. במסמך שהופץ בראשית דצמבר 1950 הוגדרו שלושת הנושאים העיקריים שבהם צריכים להתמקד כותבי העלונים: פגיעה במורל ובכושר הלחימה של האויב, עלונים אנטי קומוניסטיים ואנטי סובייטיים, עלונים פרו ארם ופרו אמריקניים: GHQ Far East Command, Military Intelligence Section (G-2) to All Writers and Editors, subject: Plan for Psychological Warfare Against Chinese Target Groups, (8/12/50), National Archives (College Park, MD) RG 6, Box 4 vol. 5. 1-2. על מגמות הלוחמה הפסיכולוגית במלחמת קוריאה ראו: Ron Robin, **The Making of the Cold War Enemy - Culture and Politics in the Military-Intellectual Complex**, Princeton, 2001, pp. 101-119
14. Taro Katagiri, "Organization of National PSYOP Effort: The 4th PSYOP Group in Vietnam", in: Rod D. McLaurin (ed.), **Military Propaganda - Psychological Warfare and Operations**, New York, 1982, p. 80
15. Shelby L. Stanton, **Vietnam Order of Battle**, New York, 1987, pp. 237-238, Katagiri, pp. 77-83
16. Office of the Chief of Military History (Department of the Army), 14th Military History Detachment, 1st Cavalry Division, subject: Psychological Operations in the 1st Cavalry Division (Airmobile), 23/2/70, RG 472, MACV, 1st Cavalry Division (Airmobile) files
17. דיוויזיית הפרשים הראשונה (יבילת אוויר) הייתה אחת הדיוויזיות המרכזיות במלחמת וייטנאם. עוד קודם לכן היה לה עבר צבאי מפורא. הדיוויזיה הזאת הייתה היחידה שנלחמה בכל ארבעת האזורים הצבאיים, ולוחמה השתתפו באין-ספור קרבות. בין היתר הם סייעו להסיר את המצור מעל בסיס המרינס בקה סאן. הדיוויזיה הזאת הייתה הראשונה שהפכה להיות יבילת אוויר במסוקים.
18. Psychological Operations in the 1st Cavalry Division (Airmobile), 23/2/70, RG 472, MACV, 1st Cavalry Division (Airmobile) files, 2
19. מעניין לציין שעלונים ועליות תמונות של מפציצי B-52 הוטלו גם על ירכזי כוחות עיראקיים במהלך "סופה במדבר".
20. Chandler, p. 44
21. Chandler, p. 56
22. Chandler, pp. 76-77
23. William R. Corson, **The Betrayal**, New York, 1968, pp. 163-171
24. H. C. Bush, **Pretesting PSYOPS Leaflets in Vietnam**, 15/3/69, HQ MACV, CORDS, CORDS Historical Working Group Files, RG 472 Box no. 11, p. 3; Chandler, pp. 158-159
25. על התעמולה הקומוניסטית במלחמת וייטנאם ראו: Martin F. Herz, "Lessons from VC/NVA Propaganda", in: Rod D. McLaurin (ed.), **Military Propaganda - Psychological Warfare and Operations**, New York, 1982, pp. 351-355
26. Gerald C. Hickey, **Village in Vietnam**, Yale, 1964, pp. 77-78
27. Susan L. Marquis, **Unconventional Warfare - Rebuilding U.S. Special Operations Forces**, Washington D.C., 1997, pp. 156-158
28. במערך המילואים של צבא ארה"ב יש עוד שתי מחלקות ללוחמה פסיכולוגית.
29. Harry G. Summers, **Persian Gulf War Almanac**, New York, 1995, p. 216; Tom Clancy, **Shadow Warriors - Inside the Special Forces**, New York, 2002, pp. 425-433
30. <http://www.psywarrior.com/panama.html>
31. Jacob Bercovitch and Richard Jackson, **International Conflict**, Washington D.C., 1997, pp. 234-235
32. Thomas K. Adams, "Psychological Operations in Bosnia", **Military Review** 78 (6), 1999
33. **Jane's Defense Weekly**, 15.8.2001, p. 23
34. www.psywarrior.com/ec130.html
35. **Jane's Defense Weekly**, 24.10.2001, p. 2
36. **The Economist**, 24.11.2001, p. 21

לחמה פסיכולוגית - כדי להביא לכינונו של

1. לשכנע את האוכלוסייה המקומית להפסיק לתמוך בלוחמי הגרילה.
2. להעביר את נאמנותם הפוליטית של התושבים לשלטון הקיים.
3. יצירת דימוי חיובי לכוחות הזרים הפועלים באותה המדינה. בדרך כלל הייתה זו ארה"ב יחד עם בעלות בריתה.

המסקנה העיקרית העולה ממקרי המבחן היא שבעימותים בעצימות נמוכה קהל היעד העיקרי שאליו מכוונת הלוחמה הפסיכולוגית הוא האוכלוסייה האזרחית. לוחמה פסיכולוגית כוונה גם לכוחות הלוחמים - אך במידה פחותה בהרבה מאשר בלוחמה בעצימות גבוהה. כך, למשל, הלוחמה הפסיכולוגית במלחמת המפרץ (הראשונה והשנייה) כוונה רובה ככולה לכוחות העיראקיים.

מאז דוה דונג השווה את האוכלוסייה האזרחית למים ואת לוחמי הגרילה לדגים. לוחמי הגרילה תלויים תלות כמעט מוחלטת באוכלוסייה האזרחית, שכן בקרבה הם מוצאים מסתור, מזון, טיפול רפואי ומודיעין מקומי וממנה הם מגייסים לוחמים חדשים לשורותיהם. אם מצליחים למנוע את המים מהדגים - מביאים לחיסולם המהיר. הדרך היחידה להשיג את היעד הזה היא לשכנע את האוכלוסייה המקומית להפסיק לתמוך - אקטיבית ופסיבית - בגרילה. לוחמה פסיכולוגית אינה יכולה להשיג זאת לבדה, ודרושים לכך מרכיבים נוספים כמו פעולות בתחום האזרחי, כלומר שיפור תנאי המחיה של האוכלוסייה. במקביל יש לעשות פעולות צבאיות התקפיות כדי להראות שהצבא הנלחם בגרילה ובטרור נמצא במתקפה, נוטל את היוזמה ומשיג הישגים טקטיים נגד לוחמי הגרילה.

היחס שבין הפעולות הצבאיות לפעולות האזרחיות (שהלוחמה הפסיכולוגית היא חלק מהן) היה נושא לוויכוח נוקב במהלך מלחמת וייטנאם. כישלון כוחות האו"ם ו-UNITAF בסומליה מיוחס, בין היתר, לכך שלא נמצא די כוח אדם מיומן בתחום האזרחי. בסרביה הוגשה המטרה בעיקר בשל העליונות הצבאית המוחצת של נאט"ו, וגם באפגניסטן הופל שלטון הטליבאן ב-2001 בזכות העדיפות המוחצת של האמריקנים, וכלל לא ברור מה היה מקומה של הלוחמה הפסיכולוגית בהישג הזה. האמריקנים השקיעו מאמץ רב - גם באמצעות

הערות

1. פרק המבוא מתמקד בעיקר בעלונים התעמולה שהיו אמצעי התעמולה הראשי במהלך המערכה הפסיכולוגית במלחמת וייטנאם. ראו: Robert W. Chandler, **War of Ideas - The U.S. Propaganda Campaign in Vietnam**, Boulder, 1981, p. 3
2. Arthur E. Meyerhoff, **The Strategy of Persuasion**, New York, 1965, pp. 77-94
3. Edward A. Shils and Morris Janowitz, "Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II", **Public Opinion Quarterly** Volume 12, No.2, summer 1948
4. Shils and Janowitz, p. 281
5. שילס ויאנוביץ התעלמו כליל מהאידוקסטרניזציה הנאציונל-סוציאליסטית של החייל הגרמני. פגם נוסף הוא העובדה שהראיונות נערכו רק בקרב שבויים שנפלו בידי בעלות הברית המערביות (ארה"ב ובריטניה) והתעלמו כליל מהחייל הגרמני שנלחם בחזית המזרחית. כמו כן לא רואיינו חיילים מכוחות האוויר והצי של גרמניה וכן חיילים מחילות אחרים. נקודת ביקורת חשובה נוספת היא העובדה שהמראיינים היו לוחמים של מדינה שביצעה פשעים איומים נגד האנושות. ייתכן מאוד שהשבויים המעיטו מהשפעתה של האידאולוגיה הנאצית על לחימתם ואף ביטלו אותה כליל כיוון שפחדו כי יישפטו על פשעי המלחמה של ארצם ולא ישוחררו מיד עם תום המלחמה. הנקודה הזאת לבדה יכולה לבטל כליל את מסקנותיהם של שני החוקרים. עומר ברטוב. שחקן את מכונית המלחמה הגרמנית בחזית המזרחית, טוען כי הקבוצה הראשונית, שלה מייחסים שילס ויאנוביץ חשיבות רבה כל כך, נהרסה בשנה הראשונה של התקפה הגרמנית נגד בריה"מ. את המשך הלחימה כמו גם את מעשי הזוועה שעשו החיילים ניתן להסביר רק באידאולוגיה הנאצית שהוחדרה בחיילים הגרמנים. ראו: עומר ברטוב. **צבאו של היטלר - חיילים נאצים ומלחמה ברויך השלישי**, תל-אביב, 1998, עמ' 66-68
6. Martin F. Herz, "Some Psychological Lessons from Leaflets Propaganda in World War II", **Public Opinion Quarterly** 13 (3), 1949
7. William P. Yarborough and Stanley Sandler, "Psychological Operations", in: John E. Jessup and Louise B. Ketz (eds.), **Encyclopedia of the American Military** (3 vols.) vol. 2, New York, 1994, p. 1445
8. John S. Pustay, **Counterinsurgency Warfare**, New York, 1965, pp. 88-89, 104-106
9. Teun van Dijk and Walter Kintsch, **Strategies of Discourse Comprehension**, New York, 1983, p. 269; Karl Sornig, (1989), "Some Remarks on Linguistic Strategies of Persuasion", in: Ruth Wodak (ed.), **Language, Power and Ideology - Studies in Political Discourse**, Amsterdam, 1989, pp. 95-96, 106
10. רחל לנדאו, **הטרוריקה של מישלב הגאום הפוליטי בישראל**, תל-אביב, 1989, עמ' 17; דינה גורן, **תקשורת**